

POSTANOWIENIE

Dnia 5 października 2018 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Monika Koba (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Paweł Grzegorzcyk

SSN Krzysztof Strzelczyk

w sprawie z wniosku B. W.
przy uczestnictwie U. W. i H. P.
o dział spadku,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej
w dniu 5 października 2018 r.,
skargi kasacyjnej uczestniczki U. W.
od postanowienia Sądu Okręgowego w K.
z dnia 17 stycznia 2017 r., sygn. akt I Ca [...],

1) oddala skargę kasacyjną,

**2) przyznaje od Skarbu Państwa - Sądu Okręgowego w K.
na rzecz adwokata M. L.-O. kwotę 2.700 (dwa tysiące siedemset)
złotych powiększoną o należny podatek od towarów i usług
tytułem kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej
uczestniczce z urzędu w postępowaniu kasacyjnym.**

UZASADNIENIE

Postanowieniem z dnia 12 kwietnia 2016 r. Sąd Rejonowy w L. umorzył postępowanie w części dotyczącej podziału majątku wspólnego H. P. i J. W., ustalił, że w skład spadku po J. W. wchodzi działki nr [...] oraz nr [...] /7 i nr [...] /8 (powstałe w wyniku podziału działki nr [...] /6), położone w W., objęte księgą wieczystą nr [...] prowadzoną przez Sąd Rejonowy w L., dokonał działu spadku w ten sposób, że przyznał na własność B. W. działki nr [...] i nr [...] /8, a U. W. działkę nr [...] /7 i zasądził tytułem spłaty od U. W. na rzecz B. W. kwotę 48.321 zł płatną w pięciu ratach, pierwsza w kwocie 8321 zł, płatna do 31 grudnia 2016r, a następne w czterech ratach rocznych po 10.000 zł każda z rat, płatnych do 31 grudnia każdego kolejnego roku.

Sąd Rejonowy ustalił, że J. W. od 1 marca 1969 r. do 4 grudnia 1984 r. pozostawał w związku małżeńskim z H. P., z którą miał jedno dziecko B. W.. Małżonkowie w trakcie małżeństwa stali się współwłaścicielami lokalu mieszkalnego w K., co wynika z zaświadczenia spółdzielni mieszkaniowej oraz zeznań B. W. i H. P.. Na kilka lat przed rozводом spadkodawca wyjechał w B., gdzie 28 września 1983 r. nabył gospodarstwo rolne w W. o pow. 4,49 ha. 25 października 1986 r. zawarł związek małżeński z U. W., z którą wspólnie prowadził gospodarstwo rolne. W listopadzie 2004 r. J. W. darował swojej córce B. W. działkę nr [...] /3 o wartości 201.805 zł, a w 2006 r. swojej żonie U. W. działki nr [...] /5 i [...] /1 o wartości odpowiednio 300.976 zł i 157.415 zł. 4 kwietnia 2011 r. J. W. zmarł, a spadek po nim nabyły z mocy ustawy po ½ części żona U. W. i córka B. W. W chwili otwarcia spadku spadkodawca był właścicielem nieruchomości położonej w W. - działek nr [...] o wartości 61.015 zł i nr [...] /6 o wartości 221.527 zł.

Łączna wartość nieruchomości wchodzących w skład spadku oraz darowizn podlegających zaliczeniu do spadku wynosi 942.738 zł, a udziały B. W. i U. W. odpowiednio po ½ części 471.369 zł. Mając na względzie wartość przyznanych spadkobierczynom nieruchomości oraz wartość darowizn podlegających zaliczeniu na poczet schedy spadkowej, tytułem wyrównania udziału należnego wnioskodawczyni zasądził na jej rzecz od U. W. kwotę 48.321 zł, przy czym spłatę

rozłożył na pięć rat. Postępowanie o podział majątku dorobkowego H. P. i J. W. umorzył, wobec cofnięcia wniosku w tym zakresie (art. 355 § 1 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c.).

Postanowieniem z dnia 17 stycznia 2017 r. Sąd Okręgowy w K. orzekając na skutek apelacji uczestniczki U. W., zmienił zaskarżone postanowienie w ten tylko sposób, że skorygował termin płatności pierwszej raty oznaczając go na 28 lutego 2017 r., oraz zmodyfikował rozstrzygnięcie o kosztach postępowania, a w pozostałej części oddalił apelację uczestniczki oraz zniósł wzajemnie między stronami koszty postępowania apelacyjnego.

Sąd Okręgowy uznał apelację za uzasadnioną jedynie w zakresie, w jakim kwestionowała rozstrzygnięcie o kosztach postępowania pierwszoinstancyjnego. Ponadto skorygował datę płatności pierwszej raty, wobec upływu terminu jej płatności. Podzielając dokonane przez Sąd Rejonowy ustalenia faktyczne i dokonaną przez ten Sąd ocenę dowodów, nie znalazł podstaw do akceptacji pozostałych zarzutów apelacyjnych uczestniczki.

W zakresie majątku wspólnego spadkodawcy i jego pierwszej żony H. P., podkreślił, że skarżąca sama wskazywała, że brak jest jakichkolwiek składników tego majątku. W toku postępowania strony nie przedstawiały do rozliczenia składników tego majątku i nie zgłaszały w tym zakresie wniosków dowodowych. Zwrócił uwagę, że w aktach sprawy znajduje się oświadczenie spadkodawcy, że zrzeka się on praw do spółdzielczego lokalu mieszkalnego, który zajmował wraz z pierwszą żoną (k. 381), a poza tym lokalem małżonkowie nie dysponowali składnikami majątkowymi o istotniejszej wartości.

Postanowienie Sądu Okręgowego zaskarżyła skargą kasacyjną uczestniczka U. W., zaskarżając je w całości, wnosząc o jego uchylenie oraz poprzedzającego go postanowienia Sądu Rejonowego i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi Rejonowemu w L.

Zaskarżonemu postanowieniu zarzuciła naruszenie art. 158 k.c. oraz art. 17² ustawy z dnia 15 grudnia 2000 r. o spółdzielniach mieszkaniowych (jedn. tekst: Dz.U. z 2018 r., poz. 245, ze. zm. - dalej: „u.s.m.”) zastrzegających dla przeniesienia spółdzielczego własnościowego prawa do lokalu formę szczególną

aktu notarialnego oraz niezastosowanie art. 73 § 2 k.c. wskazującego na nieważność czynności prawnej dokonanej z naruszeniem zastrzeżonej dla jej ważności formy szczególnej.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Rację ma skarżąca, że w wypadku, gdy w skład spadku wchodzi udział spadkodawcy w majątku objętym małżeńską wspólnością ustawową, po dokonaniu działu spadku niezbędne jest uprzednie, albo jednocześnie z działem spadku, połączone w tym samym postępowaniu, przeprowadzenie podziału majątku wspólnego, chyba że zapadł już prawomocny wyrok rozstrzygający o żądaniu ustalenia nierównych udziałów małżonków w majątku wspólnym oraz o żądaniach zwrotu wydatków, nakładów i innych świadczeń z majątku wspólnego na majątek odrębny (osobisty) i odwrotnie, albo że częściowy dział nie dotyczy udziału spadkodawcy w majątku wspólnym (por. uchwała Sądu Najwyższego z dnia 2 marca 1972 r., III CZP 100/71, OSNC 1972, nr 7-8, poz. 129).

W rozpoznawanej sprawie, wniosek taki został złożony, ale ostatecznie postępowanie zostało w tym zakresie umorzone, wobec jego cofnięcia, przy jednoczesnym stwierdzeniu, że w skład majątku wspólnego spadkodawcy i jego pierwszej żony H. P. nie wchodzi żadne składniki, które mogłyby podlegać podziałowi.

Zarzuty skargi kasacyjnej zostały oparte na założeniu, że skoro z ustaleń poczynionych przez Sąd Rejonowy, akceptowanych przez Sąd Okręgowy, wynika, że małżonkowie byli współwłaścicielami lokalu mieszkalnego położonego w K. przy ul. Ś. [...], to przeniesienie przez spadkodawcę przysługującego mu udziału w tym prawie bez zachowania formy aktu notarialnego nie było skuteczne (art. 158 w zw. z art. 73 § 2 k.c. oraz art. 17² u.s.m.). Założenie to jest jednak oczywiście wadliwe, jako oparte na ustaleniu Sądu Rejonowego, które w świetle dowodów, na podstawie których zostało poczynione (zaświadczenie spółdzielni oraz zeznania wnioskodawczyni i uczestniczki H. P.) musi być traktowane, jako oczywista niedokładność w oznaczeniu tytułu prawnego do lokalu, który przysługiwał byłym małżonkom.

Wobec argumentowania przez skarżącą w piśmie z dnia 13 lutego 2014 r.,

że wartość spółdzielczego własnościowego prawa do lokalu położonego w K. przy ul. Ś. [...] powinna być uwzględniona w rozliczeniach w zakresie udziału należącego do spadkodawcy (k. 427-428), kwestia ta była przedmiotem postępowania dowodowego przeprowadzonego przez Sąd pierwszej instancji. Z dokumentów znajdujących się w aktach sprawy, na których oparł się Sąd Rejonowy konstruując podstawę faktyczną rozstrzygnięcia (k. 669), wynika jednoznacznie, że małżonkowie J. i H. W. (aktualnie P.) w dniu 4 kwietnia 1977 r. uzyskali przydział spółdzielczego lokatorskiego prawa do lokalu nr [...], położonego w budynku przy ul. Ś. [...] w K.. Po ustaniu małżeństwa małżonkowie dokonali dobrowolnego podziału majątku, w wyniku którego J. W. w dniu 9 lutego 1993r. zrzekł się prawa do tego lokalu wraz z wkładem mieszkaniowym na rzecz byłej małżonki H. W. (k. 515- 517 i k. 521). Spółdzielcze lokatorskie prawo do lokalu zostało przekształcone na własnościowe przez H. P. dopiero po ustaniu wspólności majątkowej małżeńskiej i dokonaniu dobrowolnego podziału majątku. Znalazło to potwierdzenie w zeznaniach wnioskodawczyni i uczestniczki H. P., które przyznały, że po dokonaniu dobrowolnego podziału majątku jeszcze w 1993r. doszło do przekształcenia spółdzielczego lokatorskiego prawa do lokalu na mieszkanie własnościowe (k. 417-418). Takie też stanowisko zajął Sąd Okręgowy w motywach zaskarżonego orzeczenia przyjmując, że byli małżonkowie dysponowali jedynie spółdzielczym prawem do lokalu, a spadkodawca skutecznie zbył prawo do przysługującego mu wkładu mieszkaniowego na rzecz H. P. (k. 750).

Nie sposób zgodzić się ze skarżącą, że Sądy obu instancji nie dysponowały żadnym dowodem, że w dacie ustania wspólności majątkowej małżeńskiej i złożenia przez spadkodawcę oświadczenia z dnia 9 lutego 1993r. przysługujące byłym małżonkom prawo nie było spółdzielczym własnościowym prawem do lokalu, skoro jednoznacznie temu przeczy zaświadczenie spółdzielni mieszkaniowej z dnia 1 grudnia 2011 r. (k. 521), które zostało złożone do akt sprawy na etapie postępowania pierwszoinstancyjnego, celem odparcia zarzutów uczestniczki domagającej się rozliczenia tego składnika majątku w ramach działu spadku.

Zawarcie przed dniem 15 marca 1992r. umowy o podziale majątku wspólnego, obejmującego spółdzielcze własnościowe prawo do lokalu, mogło nastąpić w dowolnej formie i doprowadzić do wywołania prawnorzeczonego skutku

(por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 24 października 2002 r., I CKN 1076/00, nie publ.). Forma aktu notarialnego dla umowy zbycia spółdzielczego własnościowego prawa do lokalu została wprowadzona przez art. 3 pkt 1 lit. b ustawy z dnia 25 października 1991 r. o zmianie ustawy - Kodeks cywilny oraz ustaw - o księgach wieczystych i hipotece, Prawo spółdzielcze, Kodeks postępowania cywilnego, Prawo lokalowe (Dz.U. Nr 115, poz. 496), która nadała nowe brzmienie art. 223 § 5 ustawy z dnia 16 września 1982 r. - Prawo spółdzielcze (Dz.U. Nr 30, poz. 210, ze zm. - dalej: „Pr. sp.”).

Została ona zachowana w ustawie o spółdzielniach mieszkaniowych. Zgodnie z art. 17² ust. 4 u.s.m. spółdzielcze własnościowe prawo do lokalu jest ograniczonym prawem rzeczowym, do którego zbycia (obejmującego również wkład budowlany) wymagana jest forma aktu notarialnego. Zbycie tego prawa bez zachowania formy aktu notarialnego jest nieważne, co dotyczy również umowy o podział majątku wspólnego małżonków, skoro jest to umowa o przeniesienie praw majątkowych (art. 73 § 2 k.c.). Treść pisemnego oświadczenia spadkodawcy z dnia 9 lutego 1993 r. potwierdza, że była to - w jego zamierzeniu - czynność przysparzająca, w następstwie, której powiększyły się aktywa jego byłej żony H. P., na rzecz której, jak stwierdza powyższe oświadczenie, zrzekł się on prawa do lokalu mieszkalnego, wraz z wkładem mieszkaniowym.

Zarzut naruszenia art. 17² u.s.m. (bez wskazania jednostki redakcyjnej, którego dotyczy) jest bezzasadny. Przepis ten nie obowiązywał w dacie składania przez spadkodawcę oświadczenia z dnia 9 lutego 1993 r., wszedł bowiem w życie dopiero 15 stycznia 2003 r., a poprzednio problematykę tę regulował będący jego odpowiednikiem, wyżej przywołany, art. 223 § 5 ustawy Pr. sp., który nie został wskazany, jako podstawa skargi. Gdyby w dniu złożenia przez spadkodawcę oświadczenia do majątku wspólnego należało spółdzielcze własnościowe prawo do lokalu, Sady obu instancji naruszyłyby nie art. 17²ust.4 u.s.m., lecz 223 § 5 Pr. sp. nie dostrzegając, że pozasądowy podział majątku byłych małżonków w świetle tej regulacji wymagał formy aktu notarialnego (por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 26 stycznia 1988 r., III CKN 908/00, OSNC 2003, nr 3, poz. 38)

Rzecz jednak w tym, że art. 223 § 5 Pr. sp. nie mógł znaleźć zastosowania

w sprawie, skoro w dacie dokonania dobrowolnego podziału majątku (9 lutego 1993 r.) lokal przy ul. Ś. [...] w K. miał status spółdzielczego lokatorskiego prawa do lokalu, które nie ma charakteru rzeczowego. Lokatorskie prawo do lokalu zgodnie z art. 218 § 1 Pr. sp. w brzmieniu obowiązującym w dacie dokonania dobrowolnego podziału majątku, było prawem obligacyjnym, niezbywalnym i nie podlegającym egzekucji. Istota tego prawa została utrzymana w ustawie o spółdzielniach mieszkaniowych (art. 9 ust. 3 u.s.m.). Zasada niezbywalności lokatorskiego prawa do lokalu nie odnosi się jednak do przesunięć majątkowych dokonywanych przy podziale majątku wspólnego małżonków.

Prawo spółdzielcze nie przewidywało ani do dokonania podziału majątku wspólnego obejmującego spółdzielcze lokatorskie prawo do lokalu, ani do zrzeczenia się tego prawa żadnej szczególnej formy. Wymogu takiego nie zawierały również przepisy kodeksu cywilnego dotyczące podziału majątku wspólnego. W konsekwencji podział spółdzielczego lokatorskiego prawa do lokalu mógł zostać dokonany w drodze umowy małżonków (art. 1037 §1 k.c. w zw. z art. 46 k.r.o.), dla której ważności nie była wymagana żadna szczególna forma (art. 1037§2 k.c. w zw. z art. 60 k.c.).

Zgodnie z art. 60 k.c. czynność prawna może być dokonana, co do zasady w dowolnej formie, a biorąc pod uwagę sumę wkładu mieszkaniowego wyrażającego wartość lokatorskiego prawa do lokalu (art. 75 k.c. w brzmieniu obowiązującym w dacie dokonywania analizowanej czynności) obowiązywała w tym zakresie forma pisemna *ad probationem*, która została zachowana (art. 74 § 1 k.c.) Złożone w zwykłej formie pisemnej oświadczenie spadkodawcy z dnia 9 lutego 1993r. doprowadziło zatem do wygaśnięcia przysługującego mu prawa do spółdzielczego lokatorskiego prawa do lokalu oraz do związanego z nim prawa do wkładu mieszkaniowego. W konsekwencji prawidłowo, Sądy obu instancji nie uwzględniły ani prawa do tego lokalu, ani wkładu mieszkaniowego w części przypadającej na spadkodawcę w ramach postępowania działowego. Zarzut naruszenia art. 158 w zw. z art. 73 § 2 k.c. nie zasługiwał, zatem na uwzględnienie.

Z przytoczonych względów skarga kasacyjna podlegała oddaleniu (art. 398¹⁴ k.p.c.).

O kosztach nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej skarżącej z urzędu w postępowaniu kasacyjnym orzeczono na podstawie § 16 ust. 4 pkt 2 w zw. z § 12 pkt 3 i § 8 pkt 6 oraz § 4 ust. 2 i 3 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 18 października 2016 r. w sprawie ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej przez adwokata z urzędu (Dz.U. z 2016 r., poz. 1714).

jw